

УДК 341.1/8

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Мальцев М.Є.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті наведені визначення і закріплені поняття тероризму, протидія тероризму у міжнародно-правових актах, класифікацію міжнародно-правових актів, присвячених протидії тероризму, розглянуті окремі особливості міжнародно-правового регулювання протидії тероризму; проаналізовані положення ряду міжнародних конвенцій, присвячених зазначеній проблемі.

Ключові слова: тероризм, міжнародний тероризм, боротьба з тероризмом, протидія тероризму, універсальне та регіональне регулювання.

Постановка проблеми. В умовах новітнього часу міжнародно-правовий розвиток визначається поглибленням інтеграційних процесів, активізацією суспільно-правових відносин між громадянами різних країн, динамікою глобального конструктивного міжнародно-правового співробітництва. Процес глобалізації як сучасна загальносвітова тенденція сприяє розширенню територіальних меж діяльності терористичних організацій. Безпрецедентне зростання масштабів тероризму стає причиною посилення співпраці держав у протидії йому й, відповідно, зумовлює важливість наукових досліджень з протидії тероризму в сфері міжнародного права.

В даний час загроза тероризму є однією з найбільш актуальних проблем, багато в чому визначаючи світовий порядок денний. Не можна заперечувати того факту, що навіть одиничний випадок терористичного акту несе в собі виняткову суспільну небезпеку, оскільки він є злочином, який вмістить у своєму складі декілька об'єктів: посягає на життя і здоров'я людей, і на економічні, соціальні, культурні відносини, загострює наявні в суспільстві протиріччя, демонструючи можливість їх вирішення насильницьким шляхом.

Глобалізація надає тероризму транснаціональний характер, у зв'язку з чим необхідним видається аналіз сучасного стану міжнародно-правового регулювання протидії тероризму, в тому числі шляхом класифікації правових положень з точки зору того рівня міжнародної кримінальної політики, в рамках якого здійснюється правове регулювання протидії тероризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених, які досліджують дану проблематику, потрібно відокремити праці В.Ф. Антипенка, В.О. Глушкова, В.П. Ємельянова, В.В. Крутова, В.А. Ліпкана, С.М. Мохончука та інших учених. Останнім часом зросла й кількість українських дисертаційних досліджень, присвячених правовому аспекту цієї проблематики. Це, зокрема, праці С.О. Допілки, Ю.А. Іванова, В.Н. Кубальського, Ю.В. Марченка, М.В. Семикіна, Г.П. Фердмана та багатьох інших.

Разом із тим, незважаючи на значний науковий інтерес щодо сутності та змісту тероризму, ця проблематика залишається й досі актуальною і потребує подальших наукових досліджень.

Завдання даної статті полягає у тому аби комплексно проаналізувати поняття «тероризму» у міжнародному праві, навести приклади за-

кріплення даного поняття у міжнародно-правових актах універсального та регіонального рівнів, визначити систему міжнародно-правових актів, які регулюють протидію тероризму. Наукова новизна полягає у наведенні власного визначення поняття тероризм, яке, на думку автора є більш змістовним.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний тероризм – це глобальна проблема, яка потребує адекватної реакції всього міжнародного співтовариства. Водночас у контексті виявів міжнародного тероризму під час анексії Автономної республіки Крим та подій на Сході України ця проблема для нашої держави набуває особливої актуальності. Еволюція тероризму, з одного боку, та інноваційні процеси розвитку суспільства, з іншого, викликають необхідність переосмислення базових принципів, традиційних способів організації антитерористичної діяльності й формування інноваційних підходів до забезпечення міжнародної безпеки, розроблення й узгодження яких актуалізується, зокрема, на міжнародно-правовому рівні.

Сам термін «тероризм» свідчить про те, що корені цього явища походять від латинського слова «терор», яке означає страх, жах. Перші спроби визначення тероризму і прийняття міжнародного договору по боротьбі з тероризмом на міжнародному рівні були прийняті ще в 30-х роках ХХ століття в рамках Ліги Націй, а саме у 1937 році була відкрита для підписання Конвенція про попередження і припинення тероризму, під яким розумілися «злочинні дії, направлені проти держави, ціль або характер яких полягають у тому, щоб викликати жах у певних осіб або серед населення». На жаль, цю Конвенцію хоч і підписали 24 держави, але ратифікувала лише Індія.

Говорячи про загальне визначення тероризму на глобальному рівні, не можна обійти увагою Проект Всеоб'ємної конвенції з міжнародного тероризму, який був представлений в ООН 28 серпня 2000 р. та відповідно до ст. 2 якої, «особа скоює злочин по смислу даної Конвенції, якщо вона незаконно та навмисно будь-якими засобами вчиняє діяння з ціллю спричинити а) смерть або тяжке тілесне пошкодження будь-якій особі; або б) серйозну шкоду державному або урядовому об'єкту, системі громадського транспорту або об'єкту інфраструктури з наміром спричинити значне руйнування таких місць, об'єкта або системи, або коли таке руйнування тягне або може потягнути завдання великої економічної шкоди,

коли ціль такого діяння в силу його характеру або контексту полягає в тому, щоб залякати населення або змусити уряд чи міжнародну організацію вчинити певну дію або утриматися від її вчинення». На жаль, на сьогоднішній день дана Конвенція також так і не прийнята [12].

Говорячи, про антитерористичну спрямованість міжнародного права, не потрібно забувати також і про можливості міжнародного гуманітарного права у боротьбі з тероризмом. Зокрема, у Женевських конвенціях і Додаткових протоколах до них декілька разів згадуються поняття «терор» і «тероризм». В обох Додаткових протоколах говориться, що «цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Забороняються акти насильства чи погрози насильством, основною ціллю котрих є тероризувати цивільне населення» (ст. 51.2 Додатковий протокол I, ст. 13.2 Додатковий протокол II), проте у будь-якому випадку, міжнародне гуманітарне право також не дає нам визначення «тероризму».

Рада Безпеки ООН у резолюції S/RES/731 зазначила, що тероризм ставить під загрозу життя невинних людей, негативно впливає на міжнародні відносини й загрожує безпеці держав (основоположні цінності, захист яких декларує ООН). Міжнародне співтовариство приділяє багато зусиль для вироблення та реалізації ефективною стратегії протидії тероризму [13].

На регіональному рівні визначення тероризму знайшло своє закріплення в ряді міжнародних договорів.

Згідно з Угодою про співробітництво держав-учасниць СНД в боротьбі з тероризмом (Мінськ, 04.06.1999 р), тероризм – протиправне кримінально каране діяння, вчинене з метою порушення громадської безпеки, здійснення впливу на прийняття органами влади рішень, залякування населення, що виявляється у вигляді: насильства або загрози його застосування по відношенню до фізичних або юридичних осіб; знищення (пошкодження) або загрози знищення (пошкодження) майна та інших матеріальних об'єктів, що створює небезпеку загибелі людей; заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших суспільно небезпечних наслідків; посягання на життя державного чи громадського діяча, вчиненого для припинення його державної або іншої політичної діяльності або з помсти за таку діяльність; напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, що користується міжнародним захистом, а одно на службові приміщення або транспортні засоби осіб, користуються міжнародним захистом; інших діянь, які підпадають під поняття терористичних відповідно до національного законодавства Сторін, а також іншими загально визначеними міжнародно-правовими актами, спрямованими на боротьбу з тероризмом.

Шанхайська Конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом (Шанхай, 15.06. 2001 р.) під тероризмом розуміє діяння, визнані злочином в одному з договорів, перелічених у Додатку до неї (антитерористичних конвенцій, укладених під егідою ООН), і як воно визначено в цьому договорі; а також будь-яке інше діяння, спрямоване на те, щоб викликати смерть

будь-якого громадянського особисто чи для іншої особи, яка не бере активної участі в військових діях в ситуації збройного конфлікту, або заподіяти йому тяжке тілесне ушкодження, а також завдати значної шкоди будь-якому матеріальному об'єкту, так само як організація, планування такого діяння, пособництво його скоєння, підбурювання до нього, коли мета такого діяння в силу його характеру чи контексту полягає в тому, щоб залякати населення, порушити громадську безпеку або змусити органи влади або міжнародну організацію вчинити будь-яку дію чи утриматися від його здійснення, і переслідувані в кримінальному порядку відповідно до національного законодавства Сторін.

Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (Варшава, 16.05.2005 р.) не містить деталізації поняття тероризм, а визначає поняття «терористичний злочин» як будь-який із злочинів, передбачених договорами, перерахованими в додатку до цієї Конвенції, в яке включені універсальні міжнародні договори антитерористичної спрямованості. Крім того, згідно з Конвенцією злочинами визнаються публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину, вербування та підготовка терористів, інші діяння, що розглядаються як супутні (співучасть, організація і повчання інших осіб, сприяння) [14].

Відповідно до Конвенції Організації Ісламська конференція про боротьбу з міжнародним тероризмом (Уагадугу, 01.07.1999 р.), «тероризм» означає будь-який акт насильства або загрозу такого акту, незалежно від його спонукальних причин або намірів, який відбувається заради здійснення одноосібного або колективного злочинного плану з метою залякування людей або загрози нанесення їм шкоди, або створення небезпеки для їх життя, честі, свободи, безпеки або прав, або створення загрози для навколишнього середовища або для якого об'єкта або будь-якої державної або приватної власності, або заволодіння ними або їх захоплення, або створення загрози для окремого виду національних ресурсів або для міжнародних об'єктів, або створення загрози для стабільності, територіальної цілісності, політичної єдності або суверенітету незалежних держав. Одночасно Конвенція визначає поняття «терористичний злочин», що означає будь-який злочин, яке було скоєно, розпочато або в якому взяли участь заради досягнення терористичної мети в будь-якому з Договірних Держав або проти його громадян, майна або інтересів або іноземних об'єктів і громадян, які перебувають на його території, і яке тягне за собою покарання відповідно до її законодавства. До терористичним злочинів Конвенція відносить також злочини, передбачені в «Антитерористичних» конвенціях ООН, за винятком тих, які виключаються на основі законодавства Договірних Держав або держав, які не ратифікували їх.

Термін «протидія» у словниковій літературі тлумачиться як дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй. Тобто поняття «протидія тероризму» необхідно розуміти як сукупність дій, спрямованих на перешкодження йому. Поняття «протидія тероризму» розглядається в опозиції до поняття «тероризм», вони діалектично

пов'язані за принципом єдності й боротьби протилежностей. Відповідно до принципу детермінізму в науковому пізнанні порушеної проблеми, терористична діяльність виступає причиною, яка зумовлює протидію тероризму.

Протидія тероризму в сучасному міжнародному праві здійснюється у двох напрямках:

1. Укладання міжнародних договорів з різних аспектів цієї діяльності.

2. Участь держав у міжнародних організаціях, що спеціалізуються на протидії тероризму (ООН, Інтерпол, Європол та ін.).

Міжнародно-правову основу цієї системи складає широке коло міжнародно-правових документів, у числі яких 30 т. зв. «Антитерористичних» конвенцій, договорів і протоколів – 16 універсальних (13 документів і 3 поправки до них) і 14 регіональних [12].

Звісно, співробітництво суб'єктів міжнародного права у сфері протидії тероризму може проявлятися також і в інших видах діяльності. Наприклад, створення міжнародних інститутів з вивчення умов та причин, що сприяють учиненню терористичних актів, проведення науково-практичних конференцій з метою обміну досвідом тощо. Однак реалізація таких напрямів попередження тероризму не пов'язана із виникненням, зміною чи припиненням міжнародних правовідносин і міжнародним правом жодним чином не регулюється.

На рівні сучасного міжнародного права боротьба з тероризмом здійснюється, наприклад, у таких напрямках:

- зобов'язання держав, отримавши інформацію про те, що особа, яка скоїла терористичний злочин або підозрюється в скоєнні такого злочину, може знаходитися на її території, вживати необхідних заходів для розслідування фактів, наведених у цій інформації (ч. 1 ст. 7 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом) [15];

- зобов'язання держав, на території яких знаходиться злочинець або підозрюваний у скоєнні терористичного злочину, вживати належних заходів для забезпечення його присутності з метою судового переслідування або видачі (ч. 2 ст. 7 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом) [15];

- зобов'язання держав, на території яких знаходиться підозрюваний у скоєнні терористичного злочину, або видати цю особу іншій державі, або без невинуватих затримок передати справу своїм компетентним органам з метою кримінального переслідування шляхом проведення розгляду відповідно до свого законодавства (ч. 1 ст. 8 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом) [15];

- зобов'язання держав надавати одна одній максимальну допомогу у зв'язку з розслідуванням, кримінальним переслідуванням або процедурами видачі, які були розпочаті відносно терористичних злочинів, включаючи сприяння в отриманні наявних у них доказів, необхідних для розгляду (ч. 1 ст. 10 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом) [15].

Одним з основних документів, що визначає цілі міжнародної кримінальної політики в сфері боротьби з тероризмом, є Глобальна контртерористична стратегія, прийнята 8 вересня 2006 року

Генеральною Асамблеєю ООН [1], де передбачено низку заходів, метою яких є як обмеження умов, що сприяють поширенню тероризму (наприклад, продовження врегулювання міжнародних і міждержавних конфліктів), так і забезпечення невідворотності правосуддя для терористів (їх арешт, засудження або екстрадиція).

До числа міжнародних конвенцій по боротьбі з тероризмом відносяться Конвенція про злочини та деякі інші акти, що здійснюються на борту повітряних суден 1963 року («Токійська конвенція»), яка зачіпає питання авіаційної безпеки; Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року («Гаазька конвенція»); Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р. («Монреальська конвенція»); Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів 1973 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 р.; Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р.; Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі 1988 року, разом з додатковим Протоколом 2005 р.; Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин з метою їх виявлення 1991 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу фінансуванням тероризму 1999 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р.

Висновок. На закінчення хотілося б відзначити, що в юридичній літературі звучить теза про те, що рішення проблеми тероризму можливо виключно шляхом міжнародного співробітництва максимально глобального рівня [14]. Тим часом співпраця в галузі протидії тероризму не повинно обмежуватися лише рівнем ООН. Існує безліч форм взаємодії держав в рамках регіональних блоків.

Протиріччя між країнами при виробленні визначень «тероризм» і «міжнародний тероризм» багато в чому обумовлено тим, що як існуючі міжнародні договори, так і Проект всеосяжної конвенції про міжнародний тероризм, саме на держави покладають обов'язок по криміналізації таких злочинів у внутрішньодержавному праві, що навряд чи можливо без урахування правових традицій їх правових систем. Іншими словами, нині тероризм, в т.ч. міжнародний розглядається як злочин міжнародного характеру.

Тим часом, все частіше тероризм набуває настільки широкий масштаб, що залучення в відповідальності винних осіб силами лише окремих держав навряд чи можна вважати адекватною відповіддю терористам. На порядок денний постає питання про визнання тероризму міжнародним злочином і про притягнення до відповідальних винних осіб під егідою міжнародної спільноти в цілому. Цьому могло б служити в перспективі наділення юрисдикцію щодо злочинів тероризму Міжнародного кримінального суду.

Список літератури:

1. Resolution 60/288. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy: adopted by the General Assembly on 8 September 2006 // United Nations Office Counter-Terrorism. Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF) : [website]. – URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/288 (accessed: 01.03.2018).
2. Снякин И.И. Терроризм с использованием оружия массового уничтожения: международно-правовые вопросы противодействия. – М., 2012. – С. 52.
3. Международная конвенция о борьбе с незаконным захватом воздушных судов : принята в г. Гааге 16 декабря 1970 г. // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключённых СССР с иностранными государствами. Вып. XXVII. – М., 1974. – С. 292.
4. Международная конвенция о борьбе с актами ядерного терроризма : принята в г. Нью-Йорке 13 апреля 2005 г. резолюцией 59/290 на 91-м пленарном заседании 59-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН // СЗ РФ. – 2008. – № 33. – Ст. 3819. – С. 10307-10319.
5. Уильямс П. Терроризм и повстанческая деятельность: военные реалии // Противодействие терроризму и другим новым вызовам и угрозам в Центральной Азии и Афганистане / под ред. В.И. Наумкина. – М., 2005. – С. 189.
6. Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества : принята в г. Шанхае 14 июня 2001 г. // ШОС : [сайт]. – URL: <http://rus.sectsc.org/documents/> (дата обращения: 01.03.2018).
7. Хартия Шанхайской организации сотрудничества : принята в г. Санкт-Петербурге 7 июня 2002 г. // Бюллетень международных договоров. – 2007. – № 1. – С. 8-17.
8. Григорьев В.С. Роль Шанхайской организации сотрудничества, региональной антитеррористической структуры ШОС в борьбе с терроризмом // Противодействие терроризму и другим новым вызовам и угрозам в Центральной Азии и Афганистане / под ред. В.И. Наумкина. – М., 2005 – С. 39.
9. Европейская конвенция о пресечении терроризма : принята в г. Страсбург 27 января 1977 г. // Бюллетень международных договоров. – 2003. – № 3. – С. 8-13.
10. Хассан М. Источник террора: идеология ваххабизма-салафизма. – М., 2005. – С. 39.
11. О создании Антитеррористического центра государств – участников Содружества Независимых Государств : Решение Совета глав государств СНГ от 21 июня 2000 года : (совершено в г. Москве) // Антитеррористический центр СНГ : сайт. – URL: <http://www.cisatc.org/132/166/188> (дата обращения: 04.05.2018).
12. Будеева С.В., Дегтярева Н.В. Международное сотрудничество в области борьбы с терроризмом // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2014. – № 05. – С. 66.
13. Жалинский А.Э. Охрана национального уголовно-правового суверенитета в контексте современных международных процессов // Право и государство. – 2006. – № 6. – С. 66-75.
14. Иванов Ю.А. До питання про поняття тероризму в міжнародному праві / Ю.А. Иванов // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 7. – К.: Київський університет ім. Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 1998. – С. 180-190.
15. Міжнародної конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 29.11.2001 [сайт]. – URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374.

Мальцев Н.Е.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

**ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ТЕРРОРИЗМУ В УСЛОВИЯХ
СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА****Аннотация**

В данной статье приведены определения и закреплены понятия терроризм, противодействие терроризму в международно-правовых актах, классификации международно-правовых актов, посвященных противодействию терроризму, рассмотрены отдельные особенности международно-правового регулирования противодействия терроризму; проанализированы положения ряда международных конвенций, посвященных указанной проблеме.

Ключевые слова: терроризм, международный терроризм, борьба с терроризмом, противодействие терроризму, универсальное и региональное регулирование.

Maltsev M.E.

Yaroslav Mudryi National Law University

**OPPOSITION OF TERRORISM IN CONDITIONS
OF MODERN INTERNATIONAL LAW****Summary**

This article has provided definitions and secured the concepts of terrorism, countering terrorism in international legal acts, the classification of international legal acts devoted to countering terrorism, discussed certain features of the international legal regulation of countering terrorism; analyzed the provisions of a number of international conventions on this issue.

Keywords: terrorism, international terrorism, the fight against terrorism, opposition of terrorism, universal and regional regulation.